

gaar over hele Verden. Ingen Nationalitet, ingen Henvisning til Privathistorie frelser Luftkastellerne fra Fald. Religionerne, Systemerne, der før stod fast gennem gensidig Forkætring, saa at hver blev salig ved *sin* Tro, vil simpelthen være blottet for Vægt, saa at hver gaar i Hundene ved *sin* Tro.

- 10 Der er allerede en *Race* ude over Verden, den vil tage til som en Kløversæd under Kornet, og naar Kornet ligger for Leen, gror Kløveren i Vejret. Samfundene gennemvæves af en ny *Race*, som Lan-

dene indspindes i Trafiknet; der staar hundrede fri Hoveder bag hvert Lokomotiv færdigt fra Smedjen, der sidder tusinde redebonne Hænder paa Skaftet for hvert Skib, der ryger af Værftet i Vandet.

Den mægtige Forundring jeg følte, da jeg opdagede Nuancerne i en omskabt, en frembragt, *smeddet* Natur, det Indtryk af Skønheden, som fulgte den sejrende Kraft; Storheden, jeg var Vidne til, vendte mit Blik *tilbage* mod Ophavet til det altsammen, *Mennesket!*

(1901)

Johannes V. Jensen PAA MEMPHIS STATION

- 15 Halvt vaagen og halvt blundende,
slaaet af en klam Virkelighed, men endnu borte
i en indre Gus af danaidiske Drømme,
staar jeg og hakker Tænder
paa Memphis Station, Tennessee.
20 Det regner.

Natten er saa øde og udslukt,
og Regnen hudfletter Jorden
med en vidløs, dunkel Energi.
Alting er klægt og uigennemtrængeligt.

- 25 Hvorfor holder Toget her Time efter Time?
Hvorfor er min Skæbne gaaet i Staa her?
Skal jeg flygte for Regnen og Aandsfortærelsen
i Danmark, Indien og Japan
for at regne inde og raadne i Memphis,
30 Tennessee, U. S. A.?

- Og nu dages det. Lyset siver glædeløst
ind over dette vaade Fængsel.
Dagen blotter ubarmhjertigt
de kolde Skinner og al den sorte Søle,
35 Ventesalen med Chokoladeavtomat,
Appelsinskaller, Cigar og Tændstikstumper,
Dagen griner igennem med spyende Tagrender
og et evigt Gitter af Regn,
Regn, siger jeg fra Himmel og til Jord.

et; der staar 40
 vert Lokomo-
 sidder tusinde
 fter for hvert
 Vandet.

jeg følte, da 45
 n omskabt, en
 det Indtryk af
 ejrende Kraft;
 il, vendte mit
 til det altsam- 50

(1901)

Hvor Verden er døv og uflyttelig,
 hvor Skaberen er talentløs!
 Og hvorfor bliver jeg ved at betale mit Kontingent
 til denne plebejiske Kneippkur af en Tilværelse!

Stille? Se hvor Maskinen, 5
 den vældige Tingest, staar rolig og syder
 og hyller sig i Røg, den er taalmodig.
 Tænd Piben paa fastende Liv,
 forband Gud og svælg din Smærte!

Gaa saa dog hen og bliv i Memphis! 10
 Dit Liv er jo alligevel ikke andet
 end et surt Regnvejr, og din Skæbne
 var altid at hænge forsinket
 i en eller anden miserabel Ventesal –
 Bliv i Memphis, Tennessee! 15

For inde i et af disse plakathujende Huse
 venter Lykken dig, Lykken,
 hvis blot du kan æde din Utaalmodighed –
 ogsaa her sover en rund ung Jomfru
 med Øret begravet i sit Haar, 20
 hun vil komme dig i Møde
 en fin Dag paa Gaden
 som en Bølge af Vellugt
 med en Mine som om hun kendte dig.

Er det ikke Foraar? 25
 Falder Regnen ikke frodigt?
 Lyder den ikke som en forelsket Mumlen,
 en lang dæmpet Kærlighedspassiar
 Mund mod Mund
 mellem Regnen og Jorden? 30
 Dagen gryede saa sorgfuldt,
 men se nu lyser Regnfaldet!
 Under du ikke Dagen dens Kampret?
 Det er dog nu lyst. Og der slaar Muldlugt
 ind mellem Perronens rustne Jærnstivere 35
 blandet med Regnstøvet ramme Aande –
 En Foraarsanelse –
 er det ikke trøstigt?

Og se nu, se hvor Misissippi 40
 i sin Seng af oversvømmede Skove
 vaagner mod Dagen!

- Se hvor Kæmpefloden nyder sin Bugtning!
Hvor den flommer kongeligt i Bue og svinger Flaader
af Træer og laset Drivtømmer i sine Hvirvler!
Se hvor den fører en uhyre Hjuldamp
5 i sin Syndflodsfavn
som en Danser, der er Herre paa Gulvet!
Se de sunkne Næs – Oh hvilken urmægtig Ro
over Landskabet af druknende Skove!
Ser du ikke, hvor Strømmens Morgenvande
10 klæder sig milebredt med Dagens tarvelige Lys
og vandrer sundt under de svangre Skyer!

- Fat dig ogsaa du, Uforsonlige!
Vil du aldrig glemme, at man lovede dig Evigheden?
Forholder du Jorden din arme Taknemlighed?
15 Hvad vil du da med dit Elskerhjerte?

- Fat dig og bliv i Memphis,
meld dig som Borger paa Torvet,
gaa ind og livsassurer dig imellem de andre,
betal din Præmie af Lumpenhed,
20 at de kan vide sig sikre for dig,
og du ikke skal blive hældt ud af Foreningen.
Gør Kur til hin Jomfru med Roser og Guldring
og start et Savskæreri som andre Mennesker.
Hank rolig op i Gummistøvlerne . . .
25 Se dig ud, smøg din vise Pibe
I sphinxforladte Memphis . . .

- Ah, der kommer det elendige Godstog,
som vi har ventet paa i seks Timer.
Det kommer langsomt ind – med knuste Sider,
30 det pifter svagt, Vognene lammer paa tre Hjul,
og de sprængte Ruf drypper af Jord og Slam.
Men paa Tenderen mellem Kullene
ligger fire stille Skikkelser.
dækket af blodvaade Frakker.
35 Da pruster vor store Ekspresmaskine,
gaar lidt frem og stanser dybt sukkende
og staar færdig til Spring. Sporet er frit.

- Og vi rejser videre
gennem de oversvømmede Skove
40 under Regnens gabende Sluser.

(1906)

form, hvor stave, enderim i 2.

ren skal "sætte
er bryder frem
omgang lyrik-
måske sig selv,
ikke genre, når

En sådan skrivestil er et eksempel på, at den frie og ubundne form i digtet er på vej frem. J.P. Jacobsen markerer her et opgør med det traditionelle, metriske digt med dets mange regler og peger frem mod det modernistiske digt.

LYRIK I 1900-TALLET

1900-tallets litteratur er delt i to spor, der peger i hver sin retning: *realismen* vil gengive virkeligheden, så læseren kan genkende den. Heroverfor står *modernismen*, der ikke har samme ønske om at gengive virkelighedsnært, men fokuserer mere på selve måden at fortælle på og gør opmærksom på sproget. I realismen findes en optimistisk tiltro til, at sproget kan benyttes til at beskrive virkeligheden, mens modernismen modsat problematiserer denne antagelse og i stedet bruger sproget til at gøre opmærksom på, at teksten ikke er virkelighed, men kunst. Dermed bruger modernismen sproget til at skabe afstand til virkeligheden.

Gennem 1900-tallet skrives der både digte, der er traditionelle i deres udtryksform, og digte, der dyrker den ubundne form. Op til midten af 1900-tallet findes de to udtryksformer side om side, men i sidste halvdel af århundredet sejrer digtet med den frie, ubundne form over det traditionelle digt med sin bundne form, og med undtagelse af børnerim, sangtekster og rap, ser man i dag sjældent lyriske tekster, der har bundne vers og rim. Men det betyder ikke, at rim og rytme ikke stadig kan spille en rolle i digtningen i dag.

I den følgende gennemgang af lyrikken fra 1900-tallet er det især modernismens lyrik, der er i fokus. Der skrives også lyrik inden for realismen, men den er ikke nær så nyskabende som modernismen. Man plejer at sige, at modernismen først for alvor slår igennem i den danske litteratur omkring 1950, men der er en hel række stilretninger gennem hele 1900-tallet, der med fordel kan ses som variationer inden for modernismen. I det følgende gennemgås disse stilretninger, der alle har modernismen som overbegreb med mindre andet er anført.

Tidlig modernisme

Der er i 1800-tallet tidlige eksperimenter, hvor digtere forsøger at forlade den traditionelle lyriske udtryksform. Allerede Schack Staffeldt eksperimenterer i starten af 1800-tallet med ikke-metriske strofer i nogle af sine digte. Tilsvarende kan man nævne J.P. Jacobsens araber fra slutningen af 1800-tallet, hvor de associative, slyngede strofer trives i det frie vers og med en fri rytme.

De symbolistiske digte fra 1890'erne kan udpeges som den første modernistiske lyrik i Danmark. Lyrikken er subjektiv, er præget af modernitetserfaringen og er sprogligt meget bevidst. Som regel er det dog Johannes V. Jensens digte, der nævnes som repræsentant for den første tidlige modernisme i Danmark. Jensen er i sine unge år på den ene side begejstret for den moderne, teknologiske udvikling, samtidig med at han også forstår, at det moderne menneskes livsvilkår er ændret for altid: Den nye modernitet betyder, at verden er splittet

mellem nye og gamle værdier. Storbyen byder på muligheder, men også på angst og fremmedgørelse for individet.

I sine digte bruger Jensen en udtryksform, der er moderne, idet han benytter frie vers og en ubunden rytme, og i sit sprog integrerer han hverdagsord som vaskefad, skohorn, tandbørste og Tuborg. Det moderne menneske reflekterer over sit liv i digtet *Interferens* (1901), hvor digter-jeg'et tænker over livet, så det knager i bevidstheden:

“ (...)

I Morgen skal jeg konfronteres med Vaskefad, Skohorn,
Tandbørste og hele Historien,
Tobak og Solskin og Tuborg fra Fad.
Og jeg tilstaar:
Enten er dette Topnoteringen af menneskelig Lykke,
ægte efterlignet,
eller det er en dum og sørgelig Fiktion
Det nytter jo ikke at nægte det,
Jeg nærer en sønderdelende Proces i mit Hoved, saa
Saare jeg tænker.

(...)

Her har digter-jeg'et trukket sig væk fra virkeligheden og reflekterer over, om verden mon er det, som den giver sig ud for at være. Digter-jeg'et finder ikke umiddelbart et svar på dette spørgsmål, men konstaterer, at han selv lever, mens han sønderdeler verden gennem sine tanker: "Naar Forestillingen om Verdens topmaalte Under mødes/med Overbevisningen om alle Tings Endelighed,/da lever jeg".

Futurisme og ekspressionisme (mellemkrigstiden: 1918-1939)

Den danske lyrik i 1920'erne og 1930'erne er præget af udenlandske strømninger som futurisme, ekspressionisme og surrealisme. I perioden skrives der både digte i en traditionel udtryksform, hvor rytme og rim fastholdes, og digte, der eksperimenterer med en mere moderne udtryksform. I forhold til mange nye ideer og strømninger, der vælter ind over litteraturen, og som dyrker moderniteten, er det bemærkelsesværdigt, at digtere som Emil Bønnelycke og Tom Kristensen i deres digte overvejende fastholder den traditionelle, bundne udtryksform.

Futurismen besynger fremtiden og priser udviklingen i storbyen. Begejstringen for teknik, fart og storbyliv kan blandt andet ses i Emil Bønnelyckes digt *Gaden* (1917), hvor storbyen beskrives med brummende sporvogne, travle butikker og summende cykler. Digter-jeg'et sanser travlheden og byens kaos, men uden at fordømme det: "Sminkede Piger, og Skinger af pibende Dreng./Kaos, der klinger mangfoldigt og hvileløst længe."

Modernisme-traditionen

De modernistiske noveller tilhører en ikke-realistisk tradition. Der er fokus på menneskets indre virkelighed, der fremstilles symbolsk. Stilen i novellerne hentes fra ældre genrer som for eksempel myte og eventyr. Handlingen foregår snarere i menneskets indre end i det ydre. Og der er ikke nogen fortæller, der kan overskue begivenhederne og se det udefra.

Det er karakteristisk for de tidlige modernistiske novelle-forfattere, at de ikke kalder deres tekster noveller. De signalerer, at deres tekster er anderledes end de realistiske noveller. For eksempel sætter de genrebetegnelserne helt frem i titlerne på deres værker. Johannes V. Jensen skriver *Himmerlandshistorier* (1898-1910) og *Myter og jagter* (1907). Karen Blixen skriver *Syv fantastiske fortællinger* (1934) og *Vintereventyr* (1942). Titlerne signalerer, at de henter inspiration til skrivestil og indhold i gamle fortælleformer som myter, sagn og eventyr.

Ofte indeholder modernistiske noveller refleksioner over, hvad kunst er, og hvad kunst gør ved mennesker. Når tekster handler om sig selv – om fortællingens kraft, og sin egen forbindelse til tidligere tekster, om hvordan det at fortælle ændrer på begivenhedernes gang – kaldes det *metafiktion*. Det er et karakteristisk træk ved modernistiske tekster, at de på den måde handler om sig selv.

NOVELLER FRA NYESTE TID

Nu har vi opridset to retninger i novellerne i 1900-tallet – den realistiske og den modernistiske. De to retninger eksisterer stadig, men forfatterne i nyeste tid benytter typisk træk fra dem begge. De modernistiske stiltræk med spring i handlingen, fantastiske elementer og metafiktion benyttes af forfattere, der skildrer realistiske og genkendelige miljøer. Det er således ikke muligt at holde de to begreber – realisme og modernisme – adskilt i dag. I stedet kan man betegne meget af den nyeste prosa, herunder novellerne, som en slags *eksperimenterende realisme* med modernistiske træk.

Forfatteren Naja Marie Aidt skriver i novellesamlingen *Bavian* (2006) realistiske noveller, der er centreret om en afgørende begivenhed eller et vendepunkt, ligesom i den klassiske novelle. Den afgørende begivenhed kan være noget helt banalt som at fare vild på en cykeltur eller at få et myggestik. Men novellerne har også modernistiske anslag: De starter midt i begivenhederne, har ofte en brudt kronologi, udeladte detaljer og en åben slutning.

Naja Marie Aidt (f.1963). Fotoet er fra 2004.